

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Petr Špak

Dopady amerického embarga na hospodářský vývoj Kuby

Bakalářská práce

Olomouc 2013

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením RNDr. Miloše Fňukala, Ph.D. na základě uvedené literatury.

V Olomouci dne 26. dubna 2013

.....

podpis

Rád bych poděkoval svému vedoucímu bakalářské práce panu RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky, bez nichž by tato bakalářská práce nemohla vzniknout, dále bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům, zejména Vojtěchu Przybylovi za jeho obětavou pomoc a cenné rady.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petr ŠPAK**
Osobní číslo: **R10281**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Dopady amerického embarga nahospodářský vývoj Kuby**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je komplexní zhodnocení dopadů amerického embarga na hospodářský vývoj Kuby po roce 1959. Autor se pokusí zhodnotit reálné dopady embarga na životní úroveň obyvatelstva, na orientaci zahraničního obchodu a na strukturu zemědělské i průmyslové výroby a služeb. "Objektivní" dopady hospodářské blokády také autor porovná s americkým a kubánským politickým hodnocením jejího významu.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **10 - 15 tisíc slov**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

ADAMS, Gordon: Cuba and Africa: The International Politics of the Liberation Struggle: A documentary Essay. Latin American Perspectives, 8, 1981, č. 1
BETHELL, Leslie. Cuba: a short history. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, 172 s. ISBN 0521436826. BLASIER, Cole a Carmelo MESA-LAGO. Cuba in the world. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1979, 343 s. ISBN 0822933837. DEL AGUILA, Juan M. Cuba: dilemas of a revolution. 2. vyd. Boulder: Westview Press, 1988, 228 s. ISBN 0813305179. GOTT, Richard: Kuba: Nové dějiny. Brno, BB Art 2005. MEDIN, Tzvi. Cuba: the shaping of revolutionary consciousness. Boulder: Lynne Rienner, 1990, 191 s. ISBN 1555871879. NELSON, Lowry. Cuba: the measure of a revolution. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1972, 242 s. ISBN 9780816606269. PERÉZ, Louis A. Jr.: Fear and Loathing of Fidel Castro: Sources of US Policy toward Cuba. Journal of Latin American Studies, 34, 2002, č.2 PÉREZ-STABLE, Marifeli. The Cuban revolution. New York: Oxford University Press, 1993, 236 s. ISBN 0195084071. QUIRK,, Robert E. Fidel Castro. 1. vyd. Jan Hrdina. Ostrava: Oldag, 1999, 977 s. ISBN 8085954605. TINDALL, George B a David E. SHI. Dějiny Spojených států amerických. 5. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 904 s. ISBN 9788071065883.

Vedoucí bakalářské práce: **RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.**
Katedra geografie

Datum zadání bakalářské práce: **2. ledna 2012**
Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2013**

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 9. května 2012

Abstrakt

Hlavním cílem této bakalářské práce je komplexní zhodnocení dopadů amerického embarga na hospodářský vývoj Kuby po roce 1959. Tyto dopady budou posuzovány v několika úrovních. Jedná se o úroveň ekonomickou, politickou a sociální. Práce také sleduje postupný vývoj kubánské společnosti od začátku 20. století až po její proměnu způsobenou americkým hospodářským embargem po roce 1959. Jednotlivé dopady jsou zasazeny do historického kontextu pro jejich širší pochopení. Práce je členěna do několika kapitol, které na sebe chronologicky navazují. Jednotlivé kapitoly jsou napsány dle stejného logického rámce a umožňují tak čtenáři jejich srovnání na základě výše uvedených parametrů.

Klíčová slova

Kuba, USA, SSSR, embargo, Batista, Castro, Helmsův-Burtonův zákon, hospodářství, Československo

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to summarize the impact of the American embargo on Cuban economic development after 1959. The impact will be assessed in several different dimensions – economic, political and social. The thesis also illustrates a gradual development of Cuban society from the beginning of the 20th century until its transformation after the American economic embargo after 1959. For further understanding, the specific impacts are put into historical context. The thesis is divided into several chronologically ordered chapters. All chapters follow the same logical structure, allowing the reader to compare them according to the individual aspects mentioned above.

Key words

Cuba, USA, USSR, embargo, Batista, Castro, Helms–Burton Act, economic, Czechoslovakia

Obsah

Abstrakt	4
Klíčová slova	6
Abstract	7
Key words	7
Obsah.....	8
Úvod a cíle práce	9
1. Přehled literatury	10
2. Základní charakteristika Kuby.....	11
2.1. Obecná charakteristika.....	11
2.2. Stručný historický vývoj.....	13
2.3. Sociálně-ekonomické poměry	14
2.4. Politické poměry.....	18
3. Vztahy Kuby a USA v předrevolučním období.....	19
3.1. Batistův režim.....	19
3.2. Ekonomická a politická situace země v době Batistova režimu	21
3.3. Zahraniční politika USA vůči Kubě	22
4. Vývoj vztahů Kuby a USA po revoluci	24
4.1. Nástup Fidela Castra k moci	24
4.2. Ekonomické a politické reformy.....	26
4.3. Zahraniční politika USA vůči Kubě	28
4.4. Realizace amerického hospodářského embarga a jeho vývoj.....	28
5. Přeorientování na hospodářství zemí Východního bloku	32
6. Kubánská republika na přelomu tisíciletí	35
6.1. Uvolňování kubánského režimu na počátku 21. století	35
6.2. Skanzen socialismu nebo ráj pro turisty?	37
6.3. Kubánská republika jako globální „strategický“ partner	40
7. Závěr	43
8. Prameny a literatura.....	45

Úvod a cíle práce

Ironii osudu se „ostrov Svobody“ stal poslední baštou totalitního režimu v celé karibské oblasti. Označení „skanzen socialismu“ může vzbuzovat úsměvné reakce obyvatel západního světa, ale pro obyčejné Kubánce, je toto slovo symbolem nedostatku, chudoby a omezených možností. Přesto jsou stále hrdinové revoluce v čele s „El Comandantem“ nedotknutelní. Mantrou vedoucích představitelů státu je již padesát let pojem americké hospodářské embargo. Právě americká obchodní blokáda komplikuje a ovlivňuje životy každého Kubánce. Možná také díky tomuto celonárodnímu problému podporují povahově hrdí Kubánci vládnoucí politickou garnituru. To, že jsou myšlenky revoluce v kubánské společnosti stále aktuální, ukazuje také masové členství v organizacích jako například Výbor pro obranu revoluce (CDR, *Comités de Defensa de la Revolución*) či propagandistické poutače s již dnes zbožštělou ikonou, Ernestem Che Guevarou. Otázkou však zůstává zdali, těmto myšlenkám Kubánci ještě skutečně věří nebo se již dostali do fáze pasivní resistance, stejně jako v 80. letech lidé v komunistickém Československu. Existující kubánská opozice trpící značnou diferenciací, není schopna se sjednotit za společným cílem a nachází větší podporu v zahraničí než doma.

Pro hlubší pochopení těchto skutečností musíme nahlédnout do nedávné historie. Vztah se Spojenými státy vždy určoval politicko-ekonomický směr Kuby: po období blízkého přátelství z doby Batistova režimu došlo k prudkému obratu a od 60. let 20. století jsou Spojené státy americké vnímány jako nepřítel číslo jedna.

Tato bakalářská práce si klade za cíl zhodnotit jednotlivé etapy vývoje vzájemných vztahů mezi těmito dvěma státy. Je žádoucí zvolit jako meritum zájmu právě otázku amerického embarga a jeho dopady na kubánské hospodářství, a tím potažmo na celou společnost.

1. Přehled literatury

Pro komplexní zhodnocení amerického hospodářského embarga autor čerpal převážně z cizojazyčné literatury, která se detailněji zabývá historickým vývojem americko-kubánských vztahů. Například autor Lynne Rienner ve své publikaci *Cuba : the shaping of revolutionary consciousness* výborně zachycuje proměnu americko-kubánských vztahů po roce 1959 na základě srovnání makroekonomických ukazatelů. Tyto ukazatele mají vysokou vypovídající hodnotu.

Součástí druhé kapitoly bakalářské práce je množství geografických reálií. Literatura ovšem často uvádí rozdílné hodnoty. Pro maximální přesnost dat autor analyzoval stejné hodnoty z více relevantních zdrojů. Jedná se o porovnání dat z internetového portálu CIA: Factbook, kubánského statistického úřadu a zastupitelského úřadu Kubánské republiky v Praze. V případě rozdílných hodnot pro stejný indikátor se autor opíral hlavně o kubánské oficiální zdroje. Data, získaná z výše uvedených zdrojů, byla pomocí programu Microsoft Excel zpracována do přehledných tabulek ve formátu .xls a tímto připravena pro další použití.

Kapitola tři a čtyři mapuje vývoj kubánské společnosti a proměnu americko-kubánských vztahů na základě několika parametrů. Celá tato část bakalářské práce je pro lepší pochopení širších souvislostí zasazena do historického kontextu. Jediná relevantní publikace napsaná v českém jazyce, která mapuje historický vývoj na Kubě je *Kuba: nové dějiny* od autora Richarda Gotta. Stěžejní publikací při tvorbě těchto kapitol byla publikace *Cuba: dilemmas of a revolution* od amerického autora kubánského původu Juana M. del Aguila, který přesně vykresluje stěžejní události utvářející tehdejší kubánskou společnost, na základě článků v odborných časopisech.

V kapitole číslo šest autor analyzuje politicko-ekonomickou situaci Kuby na začátku 21. století. Zdroje, se kterými autor pracuje, mají převážně elektronickou podobu a umožňují tak lépe obsáhnout současnou situaci na Kubě. Z důvodu nedostatku relevantní české literatury bylo přistoupeno k využití odborné anglické a španělské literatury.

2. Základní charakteristika Kuby

2.1. Obecná charakteristika

Kubánská republika (*República de Cuba*) je ostrovní stát, který se nachází v Karibské oblasti a tvoří největší souostroví Velkých Antil. Její celková rozloha je 109 886 km². Hlavní ostrov Kuba má rozlohu 105 tisíc km² a zaobírá největší plochu, další ostrov Isla de la Juventud má rozlohu 2 tisíce km² a ostatní ostrovy mají dohromady zhruba 3 tisíce km².¹ Pozemní hranice má Kubánská republika pouze s námořní základnou námořnictva Spojených států amerických v zátocě Guantánamo, která leží na jihu ostrova Kuby. Námořní hranice má Kuba na severu s USA (Floridou je vzdálenou necelých 150 km od kubánské pevniny), na západě severovýchodě s Bahamskými ostrovy, na západě s Mexikem, na jihu s Kajmanskými ostrovy a Jamajkou a na jihovýchodě s Haiti.

Tropické klima ostrova celoročně ovlivňují severovýchodní pasáty. Průměrná teplota (25°C) je po celý rok relativně stálá, kolísá pouze v závislosti na nadmořské výšce a blízkosti moře. Srážkový režim se mění dle střídání ročních období. V nížinách ročně spadne 600–1200 mm srážek, v horách bývají tyto hodnoty až dvojnásobné. Prší hlavně od května do října, zatímco od listopadu do dubna jsou srážky minimální. Na konci léta a na podzim se v oblasti vyskytují tropické cyklóny.

Hlavním městem Kubánské republiky je Havana (Ciudad de La Habana) s populací 2,1 milionů obyvatel. Mezi další významná města patří Santiago de Cuba (425 000 obyvatel), Camagüey (300 000 obyvatel) a Holguín (270 000 obyvatel). Míra urbanizace je 76 %. Kubánská republika se člení na 15 provincií a zvláštní okres Isla de la Juventud. Tyto provincie se dále člení na 169 okresů (municipios). Rovinatý povrch narušuje na jihovýchodě pohoří Sierra Maestra s nejvyšší horou Pico Turquino.²

¹ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD HAVANA, 2013

² Tamtéž.

Obr. 1: Administrativní členění Kubánské republiky

Zdroj: ONE³, 2013

Kuba má 11 164 000 obyvatel (údaj z r. 2012). Muži tvoří 50,09 % populace, na ženy připadá 49,91 %. Hustota zalidnění je 102,01 osob/km². Podíl ekonomicky činného obyvatelstva je 5,158 milionů. Kubánské obyvatelstvo se skládá z 51 % mulatů, 37 % bělochů, 11 % černochů a 1 % tvoří Asiaté. Úředním jazykem je španělština, neoficiálně se hovoří také angličtinou (obchodní styk), francouzštinou, italštinou a němčinou (cestovní ruch).⁴

Každý občan, který se narodí na území Kuby, získává automaticky kubánské státní občanství. Ač mají někteří občané dvojí státní občanství po rodičích, kubánské úřady na tuto skutečnost nepřihlíží. Jedná se zejména o potomky španělských imigrantů, kterých je odhadem na 200 tisíc. Dvojí občanství tak slouží pouze jako prostředek pro usnadnění cestování do původní vlasti rodičů.⁵

³ ONE je zkratka pro kubánský Národní statistický úřad (La Oficina Nacional de Estadísticas).

⁴ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD HAVANA, 2013

⁵ Tamtéž.

2.2. Stručný historický vývoj

Původní obyvatelstvo Kuby tvořily indiánské kmeny Tainů, Karibů a Sibonejů, jejichž populace začala klesat po příjezdu Evropanů v roce 1492. Kryštof Kolumbus se svou výpravou byl první Evropan, který vstoupil na kubánskou půdu a vědom si strategické polohy ostrova a jeho přírodního bohatství, prohlásil území dnešní Kuby za kolonii španělské koruny. Tím započal období španělské kolonizace „Nového světa“, které trvalo téměř tři století. Ostrov Kuba se záhy stal jednou z nejdůležitějších španělských kolonií. Vhodné přírodní podmínky a příznivé tropické klima umožnily na ostrově začít pěstovat tabák a cukrovou třtinu. Pěstování těchto plodin způsobilo na Kubě velký hospodářský rozmach související s nárůstem populace a výstavbou nových měst. Hospodářský růst také umožnila „levná“ pracovní síla dovezena z Afriky. Jednalo se o černé otroky, kteří zastoupili původní indiánské obyvatelstvo na práci na plantážích. V 19. století počet černošského obyvatelstva dosahoval 50 % celkové populace. Kubánské hospodářství se stalo zcela závislé na pěstování tabáku, cukrové třtiny a práci otroků.

Vzrůstající sociální napětí mezi obyvatelstvem a nespokojenost se španělskou koloniální správou vedla k sílicímu hnutí za kubánskou nezávislost. Jeho představitelé se ve 40. letech 19. století pokusili Kubu připojit k Spojeným státům americkým. Spory mezi USA a Španělskem o Kubu a další španělské kolonie (ostrov Guam a Filipíny) nakonec přerostly v otevřenou válku v roce 1898. Námořnictvo Spojených států drtivě porazilo španělskou flotilu v námořní bitvě u Santiaga de Cuba a pozemní výsadek obsadil město Santiago a pevnost Guantánamo⁶.

Na základě Pařížské mírové smlouvy bylo Španělsko donuceno podstoupit své kolonie v Karibiku a Tichomoří USA. V roce 1902 se Kuba stala republikou pod patronátem USA. Postupné budování demokratických principů a tržně orientované ekonomiky přerušil nástup diktatur, které nakonec vedly ke vzniku revolučního hnutí. Hnutí 26. července v čele s Fidelem Castrem v roce 1959 ostrov ovládlo a jeho vůdci nastolili novou cestu, po které se Kuba vydává již více jak padesát let. Odklon od tradičního spojení USA a následné

⁶ Od roku 1898 na Kubě námořnictvo Spojených států provozuje vojenskou námořní základnu. Dle smlouvy z roku 1903 (revidované v roce 1934) měla kubánská vláda každý rok obdržet poplatek za pronájem území o rozloze 117,6 km² ve výši 4085 USD. Po vítězství revoluce v roce 1959 kubánská vláda přestala odebírat americké platby za pronájem území a také vznesla nároky na jeho navrácení. Tyto požadavky byly ze strany USA odmítnuty a Guantánamo zůstává do dnešních dnů pod kontrolou USA.

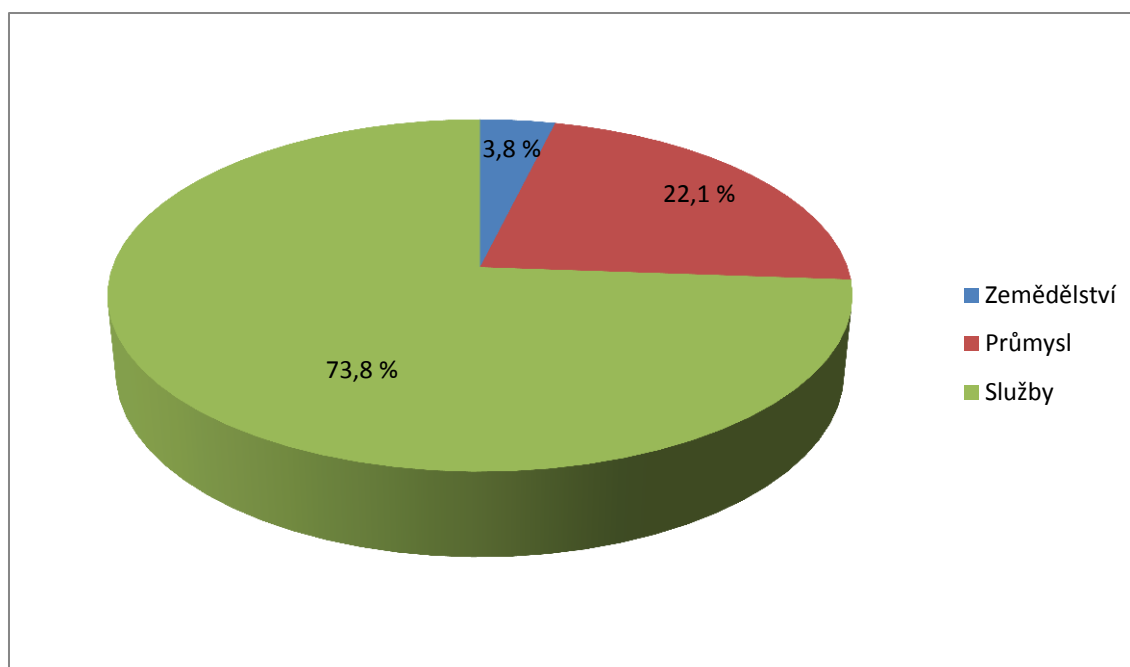
hospodářské embargo, které zavedla americká vláda v důsledku znárodnění jejich majetků na Kubě, vedlo revoluční vládu k orientaci na SSSR a jeho satelity.

Na počátku 90. let 20. století ovšem dochází k velkým politickým změnám v zemích východního bloku a SSSR se rozpadá. Kuba zůstává osamocena ve svém „revolučním boji“ s očekáváním nejisté budoucnosti.

2.3. Sociálně-ekonomické poměry

Kubánská ekonomika je centrálně plánovaná a její základ tvoří státem vlastněné podniky. Struktura byla od roku 1959 komplexně pozměněna v důsledku uvalení amerického hospodářského embarga, které stále zůstává v platnosti. Výrobní prostředky jsou řízeny přímo vládou. Stát také zaměstnává většinu pracovních sil. Současný socialistický model hospodářství na Kubě prochází restrukturalizací, kterou nastartovala v roce 2008 vláda Raúla Castra. Přestože je cílem ekonomických reforem vylepšení socialistického modelu země, reformy zavádějí do hospodářství tržní principy a rozšiřují soukromý sektor. V roce 2012 bylo uděleno 400 tisíc licencí k soukromému podnikání ve 180 povolených oborech. Podíl soukromého sektoru pomalu roste, i když se zatím jedná jen o drobné služby. V důsledku ekonomických reforem je také potřeba novelizace zákoníku práce. Kubánský parlament v roce 2012 schválil zahájení diskuze o jeho změnách.⁷

⁷ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD HAVANA, 2013

Obr. 2: Jednotlivé sektory dle tvorby HDP / 2012

Zdroj: CIA, 2013

Oficiální zdroje uvádějí růst kubánské ekonomiky v roce 2012 o 3,1 %. Pro rok 2013 se očekává ekonomický růst o 3,7 %.⁸ HDP v paritě kupní síly na jednoho obyvatele je 10 200 USD (2010).⁹ Páteř kubánské ekonomiky tvoří oblast zemědělství, těžby nerostných surovin a cestovního ruchu.

Kuba má vhodné přírodní podmínky pro produkci potravin, ale v současné době cca 80 % potravin dováží ze zahraničí. Rozvoj zemědělství brzdí malé státní investice, vlastnictví půdy a její pomalé přerodění mezi farmáře a také povinný státní výkup části úrody za nerentabilní ceny. Vláda chce zvýšit podíl soukromého hospodaření na neobdělávané státní půdě a tím podpořit produkci potravin a zaměstnanost. Tyto vládní kroky zaznamenaly již první úspěch, když se v roce 2012 podařilo vypěstovat rekordní množství 315 tisíc tun rýže.¹⁰

Mezi tradiční plodiny, které se na Kubě pěstují již od 16. století, je cukrová třtina, káva a tabák. Cukr měl řadu let dominantní postavení v kubánském hospodářství a každoročně zajišťoval tučné příjmy do státní pokladny. Současná produkce cukru není dostačená a Kuba musí cukr dovážet ze zahraničí (Brazílie a Kolumbie). Od roku 2005 vláda investovala nemalé prostředky do rozvoje zdevastovaného cukrovarnického průmyslu a

⁸ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD HAVANA, 2013

⁹ CIA, 2013

¹⁰ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD HAVANA, 2013

dvojnásobně zvětšila plochu, na které se pěstuje cukrová třtina (120 tisíc hektarů). Produkce kávy a tabáku je v důsledku klimatických jevů (hurikán Sandy) na nejnižší hodnotě za posledních sto let.¹¹

Sektor průmyslu je neefektivní a nekonkurenceschopný. Většina podniků má zastaralé stroje a vybavení. Výjimku tvoří těžba a zpracování niklu a ropy. Na Kubě se nachází třetí největší odhadované zásoby niklu na světě (1130 mil. tun), což představuje 34 % světových zásob. Roční produkce niklu je 70 tisíc tun, a to Kubu řadí na šesté místo podílu na světové těžbě. Zásoby niklu se při současném tempu těžby odhadují na dalších 50 let. Hlavní těžební oblasti (43) se nacházejí v severních částech východních provincií země (lokality Punta Gorda, Camarioca, Moa Oriental, Pinares de Mayarí, atd). Těžba a zpracování niklu tvoří třetí největší příjem kubánské ekonomiky.

Těžba ropy a hledání nových ropných nalezišť je v současné době v útlumu. V roce 2006 zahájilo několik těžařských zahraničních společností průzkum mořského dna v kubánských vodách. Vysoké investice a nejisté výsledky donutily některé společnosti k zastavení průzkumných vrtů. V listopadu 2012 zastavila své průzkumné operace státní venezuelská společnost PDVSA (*Petróleos de Venezuela, Sociedad Anónima*), přidala se tak ke společnosti Gulf Petroleum Corporation (součástí ruského Gazpromu), španělské Repsol a malajské Petronas, které přestaly s průzkumem mořského dna již dříve. Jediná společnost, která v roce 2013 realizuje průzkumné hlubokomořské vrty, je ruská společnost Zaruběžněft. Nejhlubší vrt má dosahovat hloubky 6 500 metrů a má ho být dosaženo za pomoci ropné plošiny Songa Mercur, která se nachází 320 km východně od Kuby. Celková investice se pohybuje okolo 126 mil. USD. Výsledky průzkumného vrtu mají být oznámeny v květnu 2013.¹²

Pozitivní výsledky by Kubě přinesly obrovské devizové příjmy a zajistily pokrytí její denní spotřeby ropy, která činí 150 tisíc barelů ropy. Tato spotřeba je ze dvou třetin kryta Venezuelou za smlouvené ceny.¹³

Sektor služeb se podílí 73 % na tvorbě kubánského HDP (2012). Oblast, která se významně podílí na tvorbě HDP, je zdravotnictví. Vývoz zdravotního a vzdělávacího personálu probíhá do 83 zemí světa. Hlavní kubánský partner v této oblasti je Venezuela. O

¹¹ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD HAVANA, 2013

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž.

kvalitě zdravotních služeb na Kubě také vypovídá fakt, že se v roce 2013 na Kubu odjel léčit i dnes již zesnulý venezuelský prezident Hugo Chávez. Kuba také zaujímá přední světové příčky při hodnocení kvality zdravotní péče a objemu vynaložených prostředků.¹⁴

Dominantní oblastí služeb je však turistický ruch, který pro rok 2012 vykazuje příjmy v hodnotě 2,4 miliardy USD a meziroční růst 4,5 %. Kuba je z hlediska cestovního ruchu považována za vstupní bránu nejen do Karibské oblasti, ale i celé Latinské Ameriky. Také zaměstnává na 300 tisíc lidí. Své aktiva v oblasti cestovního ruchu má také mnoho zahraničních společností. Například španělský hotelový řetězec Sol Meliá má 37% tržní podíl v hotelnictví na Kubě.¹⁵

Další specifické faktory, které utvářejí kubánskou ekonomiku, je dvojitá měna. Kubánské peso (CUP)¹⁶ je hlavní měna používaná občany Kubánské republiky při hotovostním nebo bezhotovostním platebním styku. Zahraniční valuty občané Kubánské republiky vlastnit nesmí. Každý zahraniční turista přijíždějící na Kubu si musí své valuty vyměnit za tzv. konvertibilní peso (CUC¹⁷). Pro kubánské peso a konvertibilní peso platí dvojitý směnný kurz. Ve státních směnárnách je kurs 1 CUC = 24 CUP, státní podniky pak účtují v kurzu 1 CUC = 1 CUP. Kurz CUC je stanoven poměrem 1:1 k americkému dolaru a 1,2988:1 ke společné evropské měně Euro. Pro státní podniky však platí kurz 1,3358:1 k euru.¹⁸

Výměna USD za CUC je účtována s 10 % srážkou. Při bezhotovostním styku není tento poplatek účtován. Pro mezinárodní bankovní styk nesmí Kuba vzhledem k americkému obchodnímu embargu používat USD. Převody peněz na Kubu a z Kuby mohou být vzhledem k embargu problematické, rovněž na Kubě nefungují karty bank s americkým kapitálem.¹⁹

Většina obchodů s dovozem zboží prodává zboží za CUC. V obchodech za CUP jsou k dostání přidělové potraviny a v omezené míře také průmyslové výrobky převážně kubánské produkce. Za CUP je také zelenina a ovoce na tržišti. Některé restaurace a bary fungují v CUP nebo v obou měnách.²⁰

¹⁴ WHO, 2013

¹⁵ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD HAVANA, 2013

¹⁶ CUP je mezinárodní zkratka pro kubánské peso (Peso cubano nacional).

¹⁷ CUC je mezinárodní zkratka pro kubánské konvertibilní peso (Peso cubano convertible).

¹⁸ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD HAVANA, 2013

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

2.4. Politické poměry

Od roku 1959, kdy revoluční hnutí v čele s Fidelem Castrem svrhlo vládu diktátora Fulgencia Batisty, vládne na Kubě komunistický režim s centrálně plánovanou ekonomikou. Dle ústavy z roku 1992 je Kuba definována jako socialistický stát řídící se zásady José Martího a politicky čerpá z myšlenek zakladatelů komunismu Karla Marxe a Friedricha Engelse. Komunistická strana Kuby (KSK, *Partido Comunista de Cuba*) je jedinou je jedinou legální politickou stranou, která zcela ovládá politický systém státu.²¹

Prvním tajemníkem Ústředního výboru KSK je v současné době (2013) bratr Fidela Castra, Raúl Castro, který je zároveň předseda Státní rady Kubánské republiky (titul hlavy státu) a Rady ministrů (vlády). Členové obou rad jsou voleni jednokomorovým Národním shromážděním lidové moci Kubánské republiky (parlament), které má 614 zákonodárců. Volby do Národního shromáždění lidové moci a regionálních rad se konají každých pět let.²² Polovinu kandidátů navrhuje veřejnost, zatímco druhou masové veřejné organizace jako jsou Výbory na obranu revoluce, Svaz mladých komunistů (UJC, *Unión de Jóvenes Comunistas*), odborová Ústředí kubánských pracujících (CTC, *Central de Trabajadores de Cuba*), Národní asociace drobných zemědělců, Federace středoškolských studentů, Federace kubánských žen, Federace univerzitních studentů, atd. Moc soudní na Kubě představuje Nejvyšší lidový soud.²³

Opoziční organizace jsou na Kubě zakázány, přesto zde působí. Tyto organizace se dělí na tři hlavní skupiny. Jedná se o skupiny politických stran (sociální demokraté, liberálové, křesťanští demokraté), dále skupiny zabývající se problematikou lidských práv a dále různá oborová či profesní sdružení (právníci, ekonomové).²⁴

Kubánské obyvatelstvo se vyznačuje vysokou religiozitou, přes 85 % se hlásí k římskokatolické církvi.²⁵ Komunistický režim má s církví dlouhodobě vřelé vztahy. To také potvrdila návštěva papeže Benedikta XIV. v roce 2012. Kubánská vláda také povolila stavbu

²¹ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD HAVANA, 2013

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ CIA: FACTBOOK

několika kostelů na svém území a dohodla se s církví na částečném vrácení zabaveného majetku.²⁶

3. Vztahy Kuby a USA v předrevolučním období

3.1. Batistův režim

Batistův režim, který dominoval kubánské politice od 30. do 50. let 20. Století, se dostal k moci po neúspěšné diktátorské vládě Gerarda Machada, který do úřadu kubánského prezidenta nastoupil v roce 1925. Z demokratického režimu se postupně stávala diktatura. Režim dostal i své jméno po prezidentovi – Machado. Místo programu hospodářské obnovy, kterým oslovil voliče, začal velmi tvrdě postupovat proti opozici.²⁷ Prosadil změnu ústavy, kterou bylo prodlouženo jeho funkční období a zvýšeny jeho pravomoci. Postupně ztrácel podporu jak pravicových politiků, studentských organizací, tak i dělnických hnutí. Situace byla ještě horší v tom, že země se nacházela v období hospodářské recese po velké hospodářské krizi, a spousta lidí byla bez práce.²⁸ V tomto režimu byli systematicky odstraňováni političtí odpůrci.²⁹ Země se ocitla na prahu občanské války. Prezident Machado ztrácel podporu armády i svého dlouholetého spojence USA. V roce 1933 se diktátor Machado vzdal svého prezidentského úřadu a Kubu opustil.³⁰

Po odjezdu Machady se na Kubě vlády ujal seržant Fulgencio Batista. Provedl čistku v armádě, pomocí které upevnil svou politickou moc. Do úřadu prezidenta republiky dosadil Carlose Mendietyho.³¹ Od počátku své vlády se snažil napravit vztahy s USA, které byly jeho předchůdcem poškozeny. Také si dokázal získat náklonost mezi obyčejnými lidmi u kterých byl velice oblíbený. V roce 1940 se nechal zvolit do čela státu sám. V čele prezidentského úřadu provedl řadu modernizačních opatření. Zavedl např. novou ústavu, která garantovala práva žen, osmihodinovou pracovní dobu, přiznání pracovní dovolené dělníkům apod. Roku 1944 se formálně vzdal všech politických funkcí, výrazný vliv na dění v zemi však uplatňoval i nadále prostřednictvím sítě neformálních styků s nositeli politických funkcí, kteří očekávali jeho návrat mezi politické kruhy. Hlavní politické střety se po roce 1944 odehrávaly mezi

²⁶ CATHOLIC ONLINE, 2012

²⁷ OPATRŇY, 2002, s. 64.

²⁸ GALÍKOVÁ, 2012, s. 22.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ GALÍKOVÁ, 2012, s. 22.

³¹ Tamtéž.

dvěma rozhádanými politickými stranami konzervativní stranou kubánského lidu a Kubánskou revoluční stranou, která měla nepřátelský postoj vůči komunistům a členům odboru. Zatímco Ortodoxní strana kubánského lidu zejména kritizovala vládní politiku a rozsáhlou korupci. Její pravděpodobně vítězný kandidát, který kandidoval ve volbách v roce 1952 Robert Agramonti se vlády ujmout nemohl, jelikož jeho nástup překazil návrat jiný.

V ovzduší vyhroceného politického boje obou stran se vrátil do politiky Batista, který v roce 1952 provedl státní převrat za pomoci důstojníků kubánské armády. Jeho politický převrat měl širokou podporu kubánského lidu, protože hned po svém nástupu do čela republiky odsoudil korupci a úplatkářství, které byly charakteristické pro minulý režim. Získal si také podporu politické opozice, ke které se choval velice tolerantně, ovšem její podpora netrvala dlouho. Krátce po uchopení moci Batista zrušil ústavu z roku 1944 a vysloužil si tím kritiku od dosud loajálních politických oponentů.³² Ostře odmítavý postoj k jeho návratu zaujal také právník Fidel Castro, který založil Hnutí mládeže století. Členové hnutí se považovali za střední vrstvu obyvatelstva, která inklinovala k odkazu José Martina a usilovala o skutečně nezávislou Kubu.³³ Hnutí ilegálně vydávalo časopis *Žalobce (El Acusador)*, ve kterém Castro uveřejnil dva protirežimní články. Jejich úsilí vedlo až k násilnému pokusu o svržení vlády diktátora Batisty, který se uskutečnil 26. července 1953.

Po prezidentských volbách v roce 1954, ve kterých byl Batista jediným kandidátem, také začaly narůstat občanské nepokoje. Policie s demonstranty zacházela velmi tvrdě. Protesty studentů z Havanské univerzity skončily smrtí několika studentských vůdců. Jejich pohřby přerostly v masové demonstrace a celostátní stávkou. Kvůli podpoře opozičního hnutí byla dočasně uzavřena i Havanská univerzita. Neuvěřitelná byla i reakce diktátora, který nechal za použití letectva vybombardovat několik vesnic poté, co byli někteří z jejich obyvatel obviněni z podpory rebelů.³⁴

Za Batistovy vlády bylo tajnou policií povražděno asi 20 000 odpůrců režimu. Tajná policie (BRAC) byla organizována po vzoru gestapa a byla podřízena tajné policii Spojených států (FBI). V jejím čele stál Mariano Faget, bývalý spolupracovník generála Machada.³⁵ I přes policejní teror a silnou podporu USA neměl Batista nikdy situaci v zemi zcela pod

³² NÁLEVKA, 1996, s. 14.

³³ OPATRŇÝ, 2002, s. 70.

³⁴ KOLÁČKOVÁ, 2012, s. 19.

³⁵ POLIŠENSKÝ, 1964, s.179.

kontrolou. Gradující nespokojenosti většiny kubánského obyvatelstva mohl tedy ve svůj prospěch využít Fidel Castro.³⁶

3.2. Ekonomická a politická situace země v době Batistova režimu

Kubánská ekonomika před rokem 1959 byla tržně orientovaná s vysokým podílem zahraničních investic a byla zcela závislá na hospodářství USA. Americké společnosti vlastnily 40 % cukrovarského průmyslu, 75 % zemědělské půdy, 90 % dolů a těžebních licencí a veškerý ropný průmysl. Zahraniční export z USA činil dvě třetiny celkového kubánského dovozu.³⁷

V 50. letech 20. století kubánské hospodářství produkovalo materiální bohatství pro střední a vyšší vrstvu populace, ovšem rozdíl mez kvalitou života na venkově a ve městech byl značný. Tento asymetrický model kubánského hospodářství závislého na pěstování cukru při absenci průmyslového sektoru, byl do značné míry ekonomicky neefektivní, přesto kubánská ekonomika pomalu ale jistě rostla. Míra nezaměstnanosti se pohybovala vysoko, okolo 16–20 %, její míra kolísala v závislosti na sklizni cukrové třtiny a její úrodě.³⁸ Tento nepoměr na trhu práce a sezónní výpadky pracovních sil způsobené pěstováním cukrové třtiny a její sklizní, zapříčinili vznik venkovského proletariátu, který se formoval z dlouhodobě nezaměstnaných či špatně placených sezonních dělníků, jejichž mzda byla výrazně nižší než mzda ve městech.

Na druhou stranu se počet lidí žijících mimo město snižoval, docházelo zde k postupné urbanizaci, a tím také ke zlepšení jejich životní úrovně. V roce 1953 žilo ve venkovských oblastech 43 % obyvatelstva. O relativní vyspělosti kubánského tržně orientovaného hospodářství před rokem 1959 také svědčí oborová struktura zaměstnanosti. I přes dominantní postavení cukrovarského průmyslu, který tvořil páteř kubánské ekonomiky, tak celých 59 % ekonomicky aktivního obyvatelstva se podílelo na činnostech jiných, než bylo pěstování a zpracování cukrové třtiny, z toho 20 % bylo akumulováno v sektoru služeb a 17 % ve zpracovatelském průmyslu.³⁹

³⁶ KOLÁČKOVÁ, 2012, s. 19.

³⁷ DEL AGUILA, 1988, s. 42.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž.

V sektoru zemědělství docházelo k postupnému navyšování produkce potravin a k rozvoji živočišné výroby, jednalo se o zvyšování produkce masa hovězího, vepřového a kuřecího. Nicméně 75 % plochy všech farem a dobytkařských usedlostí bylo ve vlastnictví soukromých amerických majitelů, kteří tvořili jenom 1,5 % z celkového počtu farmářů. Většina farmářů měla tedy k dispozici jen 25 % obdělávané půdy. Spolu s nízkou úrovní mezd dělníků tento nerovnoměrný stav ve vlastnictví půdy způsoboval ve společnosti značné sociální napětí, které později využil Fidel Castro pro podporu své revoluce.⁴⁰

Významné postavení v kubánské předrevoluční ekonomice měla oblast cestovního ruchu. Kuba se stala vyhledávaným místem bohatých turistů nejen z USA. Hlavním centrem turistického ruchu bylo hlavní město Havana, které překypovalo množstvím moderních kasin, heren, luxusních hotelů a kde prostituce a obchod s drogami byly na denním pořádku. Bylo běžné, že vysoce postavení američtí vládní činitelé se vřele „paktovali“ s mafiánskými bossy kubánského podsvětí. Mnoho členů Batistovy vlády bylo s mafií přímo spolčeno. Sám Batista měl k mafií, která ovládala zábavní průmysl na Kubě, kladný vztah a dokázal z něho těžit benefity pro své vlastní potřeby.

Batista ve velkém podporoval hazardní průmysl na Kubě. Každému kdo investoval aspoň 1 milion USD do stavby nového hotelu nebo 250 tisíc USD do nového klubu, byla udělena licence. Veškerá zařízení nezbytná pro stavbu a provoz hotelů dovezených z USA, byla osvobozena od celních poplatků. Majitelé zábavních zařízení byli navíc na dobu 10 let zproštěni od placení daní, ale museli každoročně kubánské vládě odvádět 1 % ze svého zisku.⁴¹ Právě díky této benevolentní politice se z Kuby stal hazardní ráj s velkým množstvím „luxusních zábavních podniků“ pro movitou klientelu z celého světa.

3.3. Zahraniční politika USA vůči Kubě

Pro představu o americko-kubánském vztahu před rokem 1959 může posloužit prohlášení bývalého amerického velvyslance na Kubě, Earla T. Smitha, který před soudním výborem amerického Senátu v roce 1960 prohlásil, že americký velvyslanec na Kubě byl druhý nejdůležitější člověk, ba dokonce důležitější, než samotný kubánský prezident.

Americké investice proudily konstantně na Kubu po celou dobu 50. let až do Castrova převratu v lednu roku 1959. Ještě v roce 1958, tedy rok před revolucí, americké investice

⁴⁰DEL AGUILA, 1988, s. 42.

⁴¹ ENGLISH, 2008, s. 132.

dosahovaly jedné miliardy USD. Největší podíl investic směřoval do sektoru zemědělství (265 mil. USD), dalších 386 mil. dolarů bylo investováno do sektoru služeb a zbylé investice byly přerozděleny mezi průmysl těžební, zpracovatelský, textilní a strojírenský. Hodnota celkových investic a velikost kapitálu na Kubě byla srovnatelná nebo dokonce větší než tytéž hodnoty měřitelné ve vyspělých zemích. I přes stagnující cukrovarský průmysl, který tvořil páteř kubánské ekonomiky, byla míra hospodářského růstu srovnatelná s nejvyspělejšími státy latinské Ameriky.⁴² Dovoz zboží na Kubu pro rok 1959 z USA činil 65 % celkového importu, na vývozu z Kuby se USA podílely dokonce celými 75%.

Americká vláda také využívala svůj vliv prostřednictvím svých společností sídlících na Kubě k posílení ekonomických a politických zájmů. Například mezinárodní telekomunikační společnost (ITT corporation) vlastněná americkými akcionáři, darovala Batistovi „zlatý telefon“⁴³ jako poděkování za monopol na kubánském trhu. Americká vláda také dodávala Batistova režimu velké množství zbraní, které diktátorovi umožnili vládnout a udržet si v zemi moc.

Americký vliv byl patrný napříč celou kubánskou společností, která vyznávala podobné hodnoty, názory a měla stejné chápání ekonomických a politických souvislostí jako její severní soused. Kubánská střední a vyšší třída byla dobře obeznámena s americkým způsobem života a také často posílala své potomky studovat do USA. Její představitelé veřejně obdivovali americký ekonomický blahobyt a míru politické svobody a stability. Na druhou stranu byla kubánská střední třída politicky nevyzrálá a ideologicky neukotvená, názorově nejednotná, sociálně „odloučena“ od zbytku obyvatelstva a postrádala smysl národního uvědomění.⁴⁴

⁴² DEL AGUILA, 1988, s. 42–43.

⁴³ Zlatý telefon je ikona symbolizující komunikaci s vyšší mocí. V celé historii byly darovány jenom 2 kusy. První obdržel papež Pius XI. v roce 1930 a druhý právě diktátor Batista v roce 1957.

⁴⁴ DEL AGUILA, 1988, s. 61.

4. Vývoj vztahů Kuby a USA po revoluci

„Odsud'te mě, nevadí, dějiny mi dají za pravdu.“ Fidel Castro Ruz

4.1. Nástup Fidela Castra k moci

Kubánská předrevoluční ekonomika i přes určité úspěchy a hospodářský růst byla sužována korupcí, klientelismem a postupným prorůstáním mafie. Ve společnosti byly velké rozdíly mezi bohatými, žijících v nesmírném luxusu na straně jedné a chudými, kteří tvořili většinu kubánské populace na straně druhé. V narůstajícím odporu proti stavu hospodářství i společnosti se výrazně angažoval Fidel Castro, tehdy právě dostudovaný právník. Poté, co na Batistu podal žalobu pro nelegální uchopení moci, začal organizovat ozbrojený odpor, který vyvrcholil útokem na kasárna Moncada v Santiagu de Cuba a vojenskou posádku v Bayamu. K útoku došlo 26. července 1953 a i když skončil neúspěchem, bylo podle tohoto dne pojmenováno hnutí, které řídilo následnou kubánskou revoluci.⁴⁵ Cílem útoku na Moncadská kasárna bylo získání zbraní z vojenských skladů a především pokus o svržení Batistovy vlády. Většina ze 200 účastníků útoku na kasárny byla zajata, ovšem 68 partyzánů bylo vládními vojsky na místě popraveno. Vůdce hnutí Castro byl zatčen a odsouzen na 15 let. Před soudem se hájil sám. Jeho obhajovací řeč „Dějiny mi dají za pravdu“, se stala programem Hnutí 26. července.⁴⁶

Batista v roce 1955 podlehl nátlaku veřejnosti i papeže Pia XII. a udělil Fidelovi a jeho spolubojovníkům amnestii. Po propuštění z vězení dospěl Castro k názoru, že jediným řešením kubánské krize je ozbrojené povstání. Odletěl tedy do Mexika, kde začal připravovat invazi na Kubu a zahájení partyzánské války.⁴⁷

V Mexiku si Castro pronajal farmu, na které probíhal vojenský výcvik a přípravy na ozbrojené vylodění. Jachta Granma vyplula se vzbouřenci v noci 24. listopadu 1956 ke kubánským břehům. Podle Richarda Gotta se Castro považoval za toho, kdo je předurčen dokončit Martího dílo.⁴⁸ José Martí se s podobným cílem jako Castro vylodil na Kubě v roce 1895. Přistání jachty Granma mělo podnítit široké lidové povstání, které by vedlo ke svržení diktátora. Vylodění mělo proběhnout v součinnosti se vzpourou v Santiagu a s novým útokem na kasárna Moncada. Uskutečnění plánu však nebylo možné kvůli špatnému počasí. K

⁴⁵ KAŠPAR, 2002, s. 164.

⁴⁶ KOLÁČKOVÁ, 2006, s. 27.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ KOLÁČKOVÁ, 2006, s. 28.

vylodění došlo až s dvoudenním zpožděním. Vládní vojsko proti povstalcům ihned po vylození zaútočilo, takže se nakonec jen asi dvacítce povstalců podařilo zmizet v pohoří Sierra Maestra. Zde vybudovali guerillové vojsko, zakládali vojensky kontrolované zóny a vedli partyzánskou válku. Útočili na osamocené vojenské posádky při pobřeží a opatřovali si zbraně.⁴⁹

Partyzánům se podařilo navázat spojení s Hnutím 26. července, které jim do hor dodávalo další bojovníky, potraviny, léky a zbraně. Také okolní obyvatelstvo bylo povstalcům příznivě nakloněno. Na obsazeném území povstalci vybírali daně, zřídili soudy, vytvářeli zdravotní střediska a zakládali školy. V omezené míře tedy začali vykonávat státní správu.⁵⁰

Partyzány navštívil v jejich táboře dokonce i dopisovatel The New York Times Herbert Matthews, který Castrovo povstání propagoval v zahraničí.⁵¹ Fidel Castro uměl velmi dobře využívat propagandu. Založil *Radio Rebelde*, které vysílalo z La Platy. Informoval posluchače o postupu povstalecké armády a nejrůznějšími zprávami, často i vymyšlenými, nabourával morálku Batistových vojsk.⁵²

Generální stávkou byla Batistovými odpůrci naplánovaná na 9. dubna 1957. Nebyla však dobře připravena a skončila nezdarem. Po neúspěšné stávce zesílil tlak Batistova vojska na vyhnání povstalců ze Sierra Maestra. Do bojů vyslal 10 000 vojáků, ale guerillám se podařilo ubránit. Počátkem roku 1958 Fidelův bratr Raúl založil další vojenský tábor v Sierra Cristal v provincii Oriente a vytvořil tak druhou frontu. V tomto období se na Castrovu stranu přiklonila i komunistická strana. Několik jejich členů působilo v povstalecké armádě v Guevarově skupině.⁵³ Che Guevara se svým vojskem následně obsadil centrální provincii, Camilo Cienfuegos západní a Castro o měsíc později zahájil postup na Santiago.⁵⁴

Spojené státy byly stále více nespokojeny s režimem a metodami diktátora Batisty, a proto se na půdě amerického Kongresu rozpoutala debata o vyslání vojenských jednotek na

⁴⁹ KOLÁČKOVÁ, 2006, s. 28.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ GOTT, 2005, s. 202.

⁵² RAFFY, 2008, s. 181.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ KOLÁČKOVÁ, 2006, s. 28.

Kubu. Americká vláda nakonec zareagovala tak, že 14. března 1958 na Kubu uvalila embargo. Batista se ocitl na pokraji státního převratu.⁵⁵

Rozhodující boje byly svedeny na konci prosince 1958 o město Santa Clara. Dne 29. prosince povstalecké vojsko vedené Che Guevarou proniklo do města, kde se opevnily Batistovy oddíly, a zcela je ovládlo. Tím se povstalcům otevřela cesta na Havanu.⁵⁶

V noci 31. prosince 1958 generál Batista opustil Kubu. Spojené státy se naposledy pokusily kubánskou revoluci zastavit. Do funkce velitele armády jmenovaly generála Cantilla a jako nového prezidenta Kubánské republiky zvolily Manuela Piedra. Castro na tuto provokaci odpověděl svoláním, v němž tento čin odmítl a vyzval lid, aby poslouchal pokyny Povstaleckého rozhlasu a připravoval se na generální stávkou. Dne 2. ledna 1959 vstoupilo vojsko Guevary a Cienfuega do Havany. O něco později, 8. ledna, dorazil do Havany triumfálně i Castro.

4.2. Ekonomické a politické reformy

Transformace kubánské ekonomiky po nástupu Fidela Castra k moci nebyla o nic méně radikální než proměna československého hospodářství po roce 1948. Kubánská tržní ekonomika se po roce 1959 změnila v centralisticky a byrokraticky plánované národní hospodářství.⁵⁷ Plán na podpoření hospodářského růstu zahrnoval rozšíření exportních komodit, dosažení soběstačnosti v produkci potravin, odstranění ekonomických nedostatků způsobených změnou v nabídce a poptávce na trhu a v neposlední řadě také snížení historické závislosti kubánské ekonomiky na pěstování a zpracování cukrové třtiny při zachování výrobních kapacit (zachovat zaměstnanost) a zajištění stejného odbytí.

Centralizace řízení hospodářství měla usnadnit ekonomické plánování a akcelarovat hospodářský růst, zajistit zahraniční příjmy, zabezpečit své vlastní hospodářské potřeby včetně produkce potravin nebo spotřebního zboží. Pro odbyt kubánské zboží měly být nalezeny nové diverzifikované trhy. Motorem hospodářského růstu měla být industrializace země. Kubánští plánovači počítali s vytvořením nových odvětví průmyslu. Jednalo se o průmysl metalurgický, chemický, stavební, těžební a strojírenský.

⁵⁵ KOLÁČKOVÁ, 2006, s. 28.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ ZIMBALIST, 1989, s. 68–69.

Poprvé v kubánské historii připadla státu tak velká role v řízení ekonomiky, přičemž touto proměnou byli pověřeni někteří ekonomicky zcela nekompetentní lidé (například lékař Ernesto Che Guevara), kteří se dopustili závažných omylů a způsobili kubánské ekonomice ohromné ztráty. Kubánské hospodářství postihly zejména některé radikální experimenty, jakými byla např. bezplatná doprava a telefonní služby, takřka nulové nájemné, štědré sociální dávky atd.⁵⁸

Na hospodářské recesi nesla podíl i pozemková reforma (první vlna v květnu 1959), jež výrazně proměnila zemědělskou výrobu a otřásla samotnými základy kubánské ekonomiky.⁵⁹ Špatná organizace zemědělského resortu a neschopnost koordinace v jednotlivých odvětvích způsobily nedostatek potravin na trhu a v roce 1962 dokonce zavedení přidělového systému. Další vlna reforem pak citelně zasáhla zahraniční kapitál v zemi, ze tří čtvrtin americký. Nejprve došlo k znárodnění amerických cukrovarů, bank, rafinérií nafty a dalších velkých průmyslových podniků. Následovalo znárodnění bytového fondu, lehkého zpracovatelského průmyslu, dopravy, služeb, školství a zdravotnictví, domácího i zahraničního obchodu. Znárodněné podniky mnohdy nebyly konkurenceschopné a nedokázaly si udržet předrevoluční kvalitu svých výrobků. Výrazně se také zhoršila úroveň služeb a dopravy⁶⁰

Dopady hospodářských reforem v mnoha případech ostře kontrastovaly s jejich původním záměrem. Například produkce cukru (hlavní vývozní artikl) klesla v roce 1962 na 3,82 mil. tun oproti 4,81 mil. tun v roce 1960. Úroveň z roku 1961, kdy byla produkce cukru největší (6,76 mil. tun) se podařilo dosáhnout až na začátku 80. let. Sektor zemědělství zaznamenal mezi léty 1960 a 1963 propad o celých 29 %.⁶¹

Celkově se hospodářství Kuby, které bylo nově nastaveno dle sovětského modelu, propadlo o 7 %, přepočteno na paritu kupní pak o celých 12 % (1960–1963). Tento hospodářský propad měl negativní důsledky na obchodní bilanci, která byla po následující léta záporná.⁶²

⁵⁸ BORTLOVÁ, 2011, s. 80.

⁵⁹ Tamtéž, s. 81.

⁶⁰ Tamtéž, s. 82.

⁶¹ DEL AGUILA, 1988, s. 78–79.

⁶² GOTT, 2005, s. 238.

4.3. Zahraniční politika USA vůči Kubě

V dubnu 1960 se vztahy mezi Spojenými státy a Kubou výrazně zhoršily. Když dorazilo prvních 300 tisíc tun sovětské surové ropy výměnou za cukr, kubánská vláda požádala 3 tehdejší rafinerie na ostrově – v majetku a provozu společnosti SHELL, Standard Oil a Texaco – aby ji rafinovaly. Tehdejší plán USA se zakládal na tom, že Kuba se musí ekonomicky zhroutit, a tak zahraniční společnosti na nátlak americké vlády odmítly ropu rafinovat. Kubánci, postaveni před tuto skutečnost, se rozhodli tyto pobočky znárodnit.⁶³

Američané museli obrátit svou pozornost ve snaze poškodit kubánskou ekonomiku, jiným směrem. Zaměřili se na cukrovarský průmysl tvořící páteř kubánského hospodářství. V červnu téhož roku byl v Kongresu USA přijat zákon, opravňující prezidenta zrušit zákon stanovující kvótu na dovoz kubánského cukru. Prezident Eisenhower novelu podepsal a Kuba zůstalo 700 tisíc tun cukru bez odbytu. Rusové okamžitě přispěchali na pomoc a nabídli se, že oněch 700 tisíc tun odkoupí. Se svou velkorysou nabídkou přišli rovněž Číňané, kteří slíbili odběr 500 tisíc tun cukru ročně.⁶⁴

Castro na vzniklou situaci reagoval znárodněním všech velkých amerických majetků na ostrově, což zahrnovalo 36 cukrovarů, banky (např. National Citibank of New York, Bank of Boston), železnice, přístavní zařízení, hotely a kina.⁶⁵ Jeho protiamerický projev vešel ve známost jako tzv. první havanská deklarace. Spojeným státům samozřejmě nebylo Castrovo vystoupení a jeho politické kroky na Kubě po chuti a Eisenhowerova administrativa odpověděla nejsilnější ekonomickou zbraní ze svého arzenálu – embargem vývozu všeho zboží a služeb z USA na Kubu s výjimkou potravin a léků. Embargo USA mělo trvat až do konce století.⁶⁶

4.4. Realizace amerického hospodářského embarga a jeho vývoj

V březnu 1960 se stala nehoda v havanském přístavu, kdy kubánská obchodní loď „La Coubre“ neočekávaně vybuchla a v důsledku toho bylo usmrceno na sedmdesát pět členů posádky. Fidel Castro za jejich smrt obvinil Spojené státy, aniž by měl nějaké důkazy

⁶³ GOTT, 2005, s. 238.

⁶⁴ Tamtéž, s. 236.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž.

podporující jeho tvrzení.⁶⁷ Napjaté vztahy mezi Kubou a USA se ještě přiosťřily a vláda Spojených států odvolala z Havany svůj diplomatický sbor. Veškeré diplomatické styky mezi USA a Kubou byly přerušeny a vypukla otevřená hospodářská válka⁶⁸, která Kubu ještě více (ideologicky i hospodářsky) přiblížila Sovětskému svazu a zemím východního bloku. Prezident Eisenhower zareagoval na vzniklou situaci zmocněním Ústřední zpravodajské služby (CIA) vyzbrojit kubánské uprchlíky a naplánovat partyzánské akce, které měly vést ke svržení Fidela Castra a nastolení proamerické vlády na Kubě.

Dne 17. dubnu 1961, necelé tři měsíce po inauguraci nového amerického prezidenta Johna F. Kennedyho, se na jihu ostrova Kuby (známého pod názvem La Batalla de Girón, tj. zátoka Sviní) vylodilo invazní vojsko kubánské kontrarevoluční armády v počtu 1400 mužů, kteří byli vycvičeni CIA ve Státech. Kubánské ozbrojené síly, vybavené novým zbrojním arzenálem ze zemí východního bloku (velký podíl na zbrojních dodávkách pro Kubu mělo ČSSR), kontrarevoluční síly do dvou dnů porazily. Neúspěch invaze posílil politickou pozici Fidela Castra, který nyní veřejně přijal socialismus a utužil tak vazby se Sovětským svazem. V Latinské Americe byl Castro prohlašován za vítěze nad „americkým imperialismem“.

V reakci na stále těsnější vztahy mezi Havanou a Moskvou nový americký prezident John F. Kennedy dne 3. února 1962 oznámil prezidentským nařízením rozšíření obchodních omezení vůči Kubánské republice, počínaje dnem 8. února 1962.⁶⁹

Pro kubánské hospodářství, do té doby zcela závislé na dovozu amerického zboží, to byla těžká rána. Ekonomika se během několika málo let od zavedení amerického embarga ocitla na pokraji zhroutilí, kterému zabránila jen štědrá materiální a finanční pomoc Sovětského svazu. Produkce potravin rapidně klesla, spotřební zboží nebylo k dostání. Na Kubu se přestaly dovážet náhradní díly pro americké vozy, které tvořily veškerý kubánský vozový park.

Kubánská republika byla v roce 1962 také vyloučena z Organizace amerických států (OAS) poměrem hlasů čtrnáct pro vyloučení, jeden kubánský hlas proti vyloučení a šest členů se zdrželo hlasování. Mexiko a Ekvádor podali oficiální stížnost, že vyloučení jednoho

⁶⁷ FURSENKO A NAFTALI, 2001, s. 41–47.

⁶⁸ BORTLOVÁ, 2011, s. 80–84.

⁶⁹ Zajímavostí je, že těsně předtím, než samotné nařízení mělo vstoupit v platnost, prezident Kennedy pověřil svého tiskového mluvčí Pierra Salingeru k zakoupení 1200 vysoce kvalitních kubánských doutníků značky H. Upmann pro svoji osobní spotřebu.

z členů není formální součástí smlouvy o založení OAS. Následně také byly přijaty sankce vůči Kubánské republice.⁷⁰

Napětí mezi USA a Kubou vyvrcholilo 15. října 1962, když americký špionážní letoun U-2 vyfotografoval sovětské rakety středního doletu rozmístěné na Kubě. Prezident Kennedy obdržel tuto informaci následující den ráno a ihned vydal rozkaz k bojové pohotovosti a posléze k námořní a vzdušné blokádě Kuby. Sověti poslali do oblasti své jaderné ponorky s cílem prolomit námořní blokádu. Karibská krize trvala dvanáct dní a během ní stál svět na pokraji jaderné války. Sověti nakonec souhlasili se stažením svých raket z Kuby za americkou záruku, že USA v budoucnosti Kubu nenapadne, a že také americká vláda stáhne svoje strategické rakety z Turecka.

Po Karibské krizi Kennedyho administrativa ještě zpřísnila americké embargo vůči Kubě jako reakci na rozmístění sovětských jaderných zbraní na ostrově. V únoru 1963 Kennedy omezil cestování na Kubu, dne 8. července 1963 vydalo Ministerstvo financí Spojených států soubor nařízení (Cuban Assets Control Regulations), které legislativně upravovalo hlavní mechanismy amerického embarga vůči Kubě. Formálně byl tento soubor nařízení podřízen zákonu o „Obchodování s nepřítelem“ (Trading with Enemy Act). V rámci těchto nařízení byl také zabaven kubánský majetek v USA. Tato nařízení omezující vycestování amerických občanů na Kubu měla platit do 19. března 1977. Po uplynutí této lhůty byla jejich platnost každých šest měsíců prodlužována. Prezident Jimmy Carter však lhůtu neprodloužil a za jeho vlády tedy došlo k částečnému uvolnění embarga. V roce 1982 se americko-kubánské vztahy znovu zhoršily a prezident Ronald Reagan obnovil americké embargo ve své původní podobě.

V 90. letech došlo k dalšímu zhoršení vztahů mezi USA a Kubou, když dvě letadla americké neziskové organizace (Brothers to the Rescue) narušila kubánský vzdušný prostor a byla následně sestřelena kubánským letectvem (při incidentu zemřeli čtyři američtí občané). Spojené státy Kubu ostře odsoudily a tento incident v roce 1996 vedl k přijetí tzv. Helmsova-Burtonova zákona (Helms-Burton Act).

Tento zákon zpřísnil dosavadní americké embargo a za jeho porušení hrozila vysoká penalizace. Zákon obsahuje pět hlav, které se dále skládají z množství regulačních nařízení. Je platný od 12. března 1996, kdy byl podepsán prezidentem Billem Clintonem, poté co byl přijat Kongresem. V této legislativní normě je mimo jiné obsaženo, že každé americké

⁷⁰ SANDLES A NELSON, 2009

společnosti, které je prokázáno vlastnictví kubánského majetku, bude tento majetek okamžitě zabaven a společnosti bude zakázáno nadále vykonávat svou činnost na území Spojených států amerických. Sankce mohou být uvaleny i na zahraniční firmy obchodující s Kubou. Omezení také platí pro námořní dopravu: lodě kotvící v kubánských docích nesmí po dobu šesti měsíců kotvit v amerických přístavech.⁷¹

Helmsův-Burtonův zákon se ale postupně stal terčem kritiky evropských zemí a Kanady, kterým se nelíbí možný postih jejich společností a investorů, kteří mají ekonomické zájmy na Kubě a zároveň působí v USA. Také někteří američtí investoři ze středozápadu (zemědělské zájmy) a z oblasti turistického ruchu ve Washingtonu otevřeně lobbují pro zmírnění sankcí. V roce 2010 byl předložen návrh zákona, který by umožnil volný pohyb osob s americkým občanstvím na Kubu, tento zákon měl také zjednodušit obchod s potravinami. Návrh zákona byl podporován různými zemědělskými organizacemi a dokonce i Americkou obchodní komorou.

Také názor americké veřejnosti se v posledních letech přiklání ke zmírnění obchodních omezení nebo k celkovému zrušení embarga. Průzkum provedený Gallup Poll v roce 2009 ukázal, že 51 % Američanů bylo pro zrušení embarga (většinu tvořili demokraté), 36 % bylo proti. Dále celých 61 % dotázaných je pro obnovení diplomatických vztahů s Kubou, proti je 31 %.⁷²

Americké hospodářské embargo vyvíjí určitý nátlak na kubánský režim, ale na straně druhé představuje ekonomickou zátěž pro samotné Spojené státy. Americká Komise pro mezinárodní obchod zjistila, že v důsledku embarga přišly Spojené státy v roce 2008 o 216 až 478 milionů dolarů, které by jinak utržily jen z prodeje potravin na Kubu.⁷³ Americká obchodní komora jde ve svých statistických odhadech ještě dále. Odhaduje, že každý rok stojí embargo americkou ekonomiku 1,2 miliardy USD v podobě ztracených investic a exportu a importu zboží. Například Spojené státy provozují kubánská „svobodná média“ (Rádio a televize Martí – *Radio y Televisión Martí*) v Miami na Floridě. Provoz těchto médií stál už americké daňové poplatníky víc než 500 milionů USD. Jejich signál je přitom kubánskou vládou úspěšně blokován.⁷⁴

⁷¹ DEPARTMENT OF STATE, 2013

⁷² CBS NEWS, 2009

⁷³ FERRER, 2010

⁷⁴ PEPPER, 2009

Kubánské ministerstvo zahraničí kalkuluje, že celkové ztráty způsobené kubánské ekonomice mezi léty 2005–2006 v důsledku americké blokády, představovaly 4,4 % HDP Kubu. Novější čísla z roku 2010 ukazují ztráty ve výši 4,1 miliardy USD, což představuje 4,2 % HDP pro daný rok.⁷⁵ Kubánský režim také využívá americké embargo jako nástroj propagandy a špatné socioekonomické poměry v zemi či nedostatek zboží přisuzuje právě „imperialistické politice“ Spojených států amerických.

5. Přeorientování na hospodářství zemí Východního bloku

Komunistická garnitura, která zasedla v Havaně po vítězství revoluce a která se „rozkmotřila“ se svým ekonomickým partnerem USA, musela hledat nové politické a ekonomické spojence. V bipolárně rozdělném světě bylo logickou (resp. jedinou reálnou) volbou obrácení kubánské pozornosti na země východního bloku v čele se SSSR, které byly navzájem sdružené v ekonomické organizaci Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). Mezi takové země patřilo i tehdejší Československo, které se stalo důležitým obchodním partnerem Castrova režimu.

Československo mělo po Sovětském svazu největší podíl na podpoře kubánské ekonomiky a v námi zkoumaném období představovalo pro Kubu třetího nejdůležitějšího obchodního partnera ze zemí „socialistického tábora“ (po SSSR a Číně). Podpora poskytovaná Kubě měla pochopitelně politické pozadí, odrážela především zájem Sovětského svazu a jeho satelitů na tom, aby se v samotné „předsíni“ USA rozvíjel a upevňoval prosovětský režim. V neposlední řadě se také jednalo o to nabídnout Kubě štedřejší hospodářskou pomoc, než které byla schopna Čína, a získat tak ostrov v sovětsko-čínském sporu na stranu Moskvy.⁷⁶

Zatímco vývoz Sovětského svazu tvořily hlavně suroviny (ropa) a čínského rýže, Československo mohlo Kubě nabídnout stroje a strojní zařízení, dopravní prostředky, spotřební zboží, investiční celky, vojenskou techniku a zbraně. Nabídkou svých tradičních vývozních artiklů, které jiné země sovětského bloku nenabízely, si tak Československo získalo na Kubě dost privilegovanou pozici. Obchodní výměna mezi Kubou a Československem rychle rostla již v prvním roce po vítězství revoluce.⁷⁷ Československý

⁷⁵ ONE, 2013

⁷⁶ BORTLOVÁ, 2011, s. 84

⁷⁷ Před revolucí nedosahoval vývoz na Kubu ani 7% celkového čs. vývozu do Latinské Ameriky, kubánský dovoz činil asi 0,2 % celkového čs. dovozu z Latinské Ameriky. Mezi léty 1959 a 1960 vzrostl čs. vývoz na

export na Kubu tak v roce 1961 činil 42,2 % celkového vývozu do Latinské Ameriky a kubánský dovoz představoval 40 % celkového čs. importu z latinskoamerického kontinentu. V roce 1962 dosáhl obrat vzájemného obchodu 550 mil. Kčs.⁷⁸

Základem obchodních styků Československa a Kubu během 60. let byla hospodářská smlouva z 10. Června 1960. Smlouva obsahovala úvěr na 20 milionů USD při úroku 2,5 % (splatný do 10 let), dohodu o poskytnutí technické pomoci, obchodní a platební dohodu. Obchodní dohoda měla platnost do 31. 12. 1961 a množství zboží nebylo stanoveno. Signatáři počítali s tím, že bude každoročně prodlužována a bude docházet jen k případným změnám ve zbožových listinách. Přílohou k dohodě byla listina „A“ – seznam čs. zboží pro vývoz na Kubu a listina „B“ – seznam kubánského zboží pro dovoz do Československa. ČSSR projevila zájem o dovoz železné rudy, kysličníku nikelnatého, elektrolytické mědi nebo měděného koncentrátu, manganové rudy, surových hovězích kůží, kakaových bobů, kávy, tabáku, tropického ovoce a šřáv. Seznam čs. zboží pro vývoz na Kubu byl několikanásobně delší a obsahoval zejména zařízení pro elektrárny, důlní zařízení, zařízení pro strojní výrobu, motory a lokomotivy, čerpadla a kompresory, odborné přístroje, položky spotřebního zboží, chemické suroviny a potraviny.⁷⁹

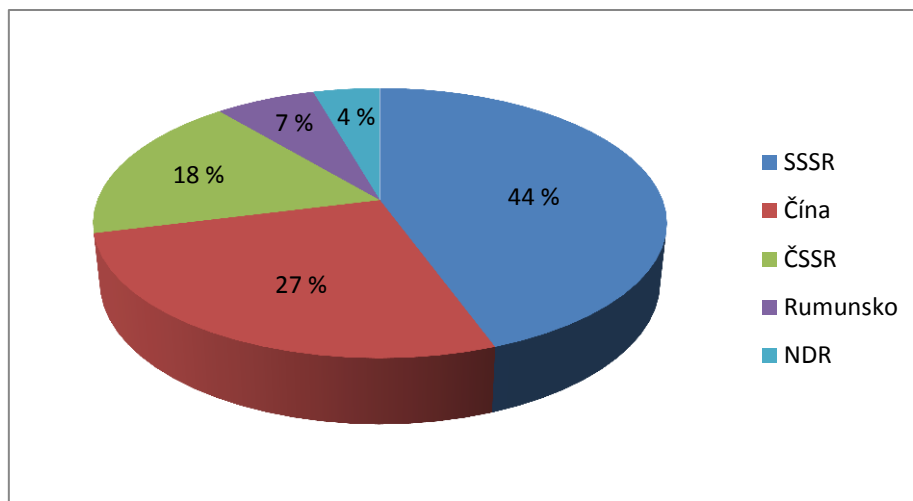
Hospodářská pomoc Kubě byla dále rozšířena v říjnu 1960, kdy do Československa přiletěla delegace Ernesta Guevary. V souladu se směrnicí politbyra byly uspokojeny prakticky všechny kubánské požadavky: rozšíření dlouhodobého úvěru o dalších 20 mil. USD (145 mil. Kč), zkrácení dodacích lhůt u investičních celků dodávaných z ČSSR na Kubu, poskytnutí stovek vysokoškolských stipendií pro mladé Kubánce aj. Nejdůležitější součástí smlouvy bylo již zmíněné rozšíření úvěru, který nyní představoval 290 mil Kč (40 mil. USD). Po SSSR a Číně se jednalo o třetí největší úvěr (SSSR poskytl úvěr ve výši 100 mil. USD a Čína 60 mil. USD, po ČSSR následovalo Rumunsko – 15 mil USD a NDR – 10 mil. USD). Úvěr byl určený na výstavbu traktorového a automobilového průmyslu na Kubě. Dále byla Kubáncům přislíbena technická a materiální pomoc pro niklový závod v Nicaro a Moa.⁸⁰

Kubu o 400 %, kubánský dovoz dokonce o 1480 %. Viz. Vývoj zahraničního obchodu ČSSR za léta 1948–1981 (TAJNÉ). Ekonomický odbor - oddělení statistiky, Federální Ministerstvo zahraničního obchodu, Praha, s.d. (citováno podle BORTLOVÁ, 2011).

⁷⁸ BORTLOVÁ, 2011, s. 84.

⁷⁹ Tamtéž, s. 85.

⁸⁰ BORTLOVÁ, 2011, s. 84

Obr. 3: Zahraniční půjčky Kubě pro rok 1960

Zdroj: Československo a Kuba v letech 1959–1962

Vztahy s Kubou byly poznamenány v roce 1962 Karibskou krizí. Kuba se začala uchýlovat k novému spojenci, a to k Číně. V této době Prahu navštívil sám Fidel Castro a v přestrojení i jeho nejbližší spolupracovník E. Guevara. Jejich cesty měly za účel rozpoutat partyzánská hnutí a tím oslabit vliv USA. V roce 1967 zemřel E. Guevara a Kuba se dostala do ekonomické krize, ve které Čína nemohla pomoci, tak jako Sovětský svaz. Fidel Castro se vždy stavěl na stranu SSSR, a proto ocenil vpád Varšavské smlouvy do Československa roku 1968. Přitom se snažil dostat na Kubu zpět co nejvíc studentů, kteří studovali na vysokých školách. V roce 1972 byl Fidelu Castrovi udělen čestný doktorát Univerzity Karlovy. Touto návštěvou jen byly potvrzeny intenzivní politické kontakty. Kuba se stala důležitým partnerem v RVHP. Dovážen byl nikl a paradoxně kubánský cukr. V 70. letech Československo vyváželo přibližně stejný objem cukru, který byl dovážen z Kuby. Československo-kubánské vztahy ochably v 80. letech, kdy byla zavedena perestrojka. Kuba byla od konce 60. let sponzorována Sovětským svazem a u ostatních států, se kterými obchodovala, měla značné dluhy. Po rozpadu Sovětského svazu jsou vztahy mezi Československem respektive mezi Českou republikou napjaté. Nutno dodat, že Česká vláda podporuje kubánský disent.⁸¹

⁸¹ GALLIKOVÁ, 2012, s. 39.

6. Kubánská republika na přelomu tisíciletí

„Nejpodivuhodnější na budoucnosti je představa, že naši dobu budou nazývat staré zlaté časy.“ Ernest Hemingway

6.1. Uvolňování kubánského režimu na počátku 21. století

"Kubánský režim je v kritické fázi a chce dát najevo, že se otvírá a že se mění. Subjektivně už se nebudou Kubánci cítit tak omezeni a nebudou tolik demonstrovat." Traian Urban

Poslední události na Kubě i kroky velmocí vztahující se k ostrovu naznačují, že probíhá zápas o politickou budoucnost země. Fidelu Castrovi je 86 let a ovlivňuje politiku už jen jako muž v pozadí. Všech výkonných funkcí se vzdal už před lety. Jeho bratr Raúl (81 let) se ve volbách v roce 2013⁸² nechal opětovně zvolit hlavou státu. Ve svém projevu po zvolení konstatoval, že v roce 2018 už na další období nebude kandidovat. Podle stávající ústavy, by to ani nešlo, neboť prezidentem na Kubě může být člověk pouze po dvě pětiletá období. Musela by se upravit ústava, ale to by Raúl jistě dokázal. Zdá se, že si další pokračování své vlády ani nepřeje. Dává přednost kontinuitě moci⁸³.

Za víc než padesát let vlády bratří Castrů ovládli zemi lidé, kteří jsou schopni, alespoň nějaký čas, vládnout i bez jejich přímého dohledu. Ve volbách v roce 2013 poslanci Národního shromáždění poprvé zvolili do nejvyšších funkcí – tedy kromě té prezidentské – lidi, kteří koncem padesátých let nebojovali s Castrem v horách Sierra Maestra. Všichni jsou mladší. Politická reprezentace Kuby se jistí, aby se udržela u moci i v období, až budou odcházet dnešní osmdesátníci. Jako příklad jim slouží Čína, kde i v poměrech současného kapitalismu zůstávají u moci komunisté. S největší pravděpodobností lze konstatovat, že k násilnému převzetí moci v blízké době nedojde a také se spletli i ti, kteří si mysleli, že s odchodem bratří Castrů se na ostrov vrátí demokracie. Její obnova bude dlouhodobý proces.⁸⁴

V předešlých dvou odstavcích byla stručně analyzována současná politická situace na Kubě a její možný budoucí vývoj. Ovšem je důležité zmínit, že současné politické kroky

⁸² Prezidentská volba se uskutečnila 24. 2. 2013, zhruba necelý měsíc po parlamentních volbách do Národního shromáždění lidové moci Kubánské republiky, kde bylo nově zvoleno 614 poslanců, kteří v následné prezidentské volbě potvrdili druhý pětiletý mandát Raúlů Castrovi.

⁸³ WICHES, 2013

⁸⁴ Tamtéž.

vedoucí k uvolňování kubánského režimu mají ryze ekonomický charakter. Jak již bylo zmíněno v kapitole číslo čtyři, kde jsme se dočetli o současném stavu kubánské tržně-plánované ekonomiky, která i přes velkou snahu místních politických elit udělat z Kuby strategického partnera pro nové investory z Ruska nebo Číny, není v dnešní době schopná konkurence na globalizovaných trzích.

Proto se jako racionální krok nabízí zaměření se na poptávku domácího trhu a jeho ekonomický rozvoj. V roce 2011 delegáti na sjezdu Kubánské komunistické strany schválili 300 nových reforem, které mají pomoci nastartovat kubánskou ekonomiku. Jedná se především o trh s nemovitostmi či vlastnictví a volný prodej automobilů. Jako příklad politické, ovšem ekonomicky orientované reformy, nám poslouží nový migrační zákon.

O ledna 2013 na Kubě začíná platit nová migrační reforma, která ruší zákon z roku 1976, podle kterého bylo nutné požádat o povolení k výjezdu pro cestu do zahraničí. Podle nového znění migračního zákona stačí každému Kubánci k vycestování ze země „pouze“ platný pas, případně vízum dané země. Doba pobytu v zahraničí se více jak zdvojnásobila z 11 na 24 měsíců. Samozřejmě nesmíme opomenout i druhou stranu mince. Administrativní poplatky za vydání cestovních dokladů se zvýšil skoro o polovinu, z 55 dolarů na necelých 100 dolarů (2013). Při průměrném měsíčním platu 20 dolarů⁸⁵, je to pro obyčejného Kubánce značná částka. Kubánský režim si také ponechal možnost zakázat „neadekvátním kandidátům“ vycestovat do zahraničí. Jedná se především o lékaře, vědce, armádní představitele či vrcholové sportovce. Jako hlavní důvod kubánská vláda považuje možnou emigraci kvalifikované pracovní síly ze země. Kubánský oficiální list Granma uvedl: *"Reforma migračního zákona bere ohled na právo revolučního státu bránit se před vměšováním a podvrátnými plány americké vlády a jejích spojenců. Proto budou i nadále platit pravidla bránící lidský kapitál vytvořený revolucí před vykrádáním talentů, které praktikují mocní,"*⁸⁶ Z citátu je patrné, že současné politické reformy na Kubě jsou dobře propracovaným konstruktem a jsou zcela koherentní s komunistickou orientací havanského vedení.

Nyní zpětně k ekonomickému charakteru nové migrační reformy. Castro si od nové reformy slibuje nemalý příjem do státní pokladny, právě díky zahraničním remitencím⁸⁷. Přes

⁸⁵ Průměrná výše měsíčního platu se vztahuje pro rok 2010, pro rok 2013 nejsou údaje k dispozici.

⁸⁶ GRANMA, 2013

⁸⁷ Remittance jsou převody peněz zahraničními pracovníky do zemí jejich původu .

1,5 milionů⁸⁸ Kubánců žije v současnosti na území USA a tisíce dalších v Evropě, zejména ve Španělsku. Nesmíme také opomenout zvýšení příjmů v oblasti cestovního ruchu díky snazší cestě bohatších Kubánců (zejména z USA) za svými příbuznými žijících na Kubě.

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že „Raúlova cesta ke svobodě“ vede přes ekonomicky tržně orientované reformy, které jsou podmíněné vytvořením soukromého sektoru a uvolňování politických poměrů na Kubě. Implementace těchto reforem může být dobrá příležitost pro Kubu jak zvýšit své mezinárodní renomé, zlepšit svou obchodní bilanci a přilákat nové zahraniční investory.

6.2. Skanzen socialismu nebo ráj pro turisty?

„Tento ostrov je to nejhezčí, co kdy spatřilo lidské oko.“ Kryštof Kolumbus

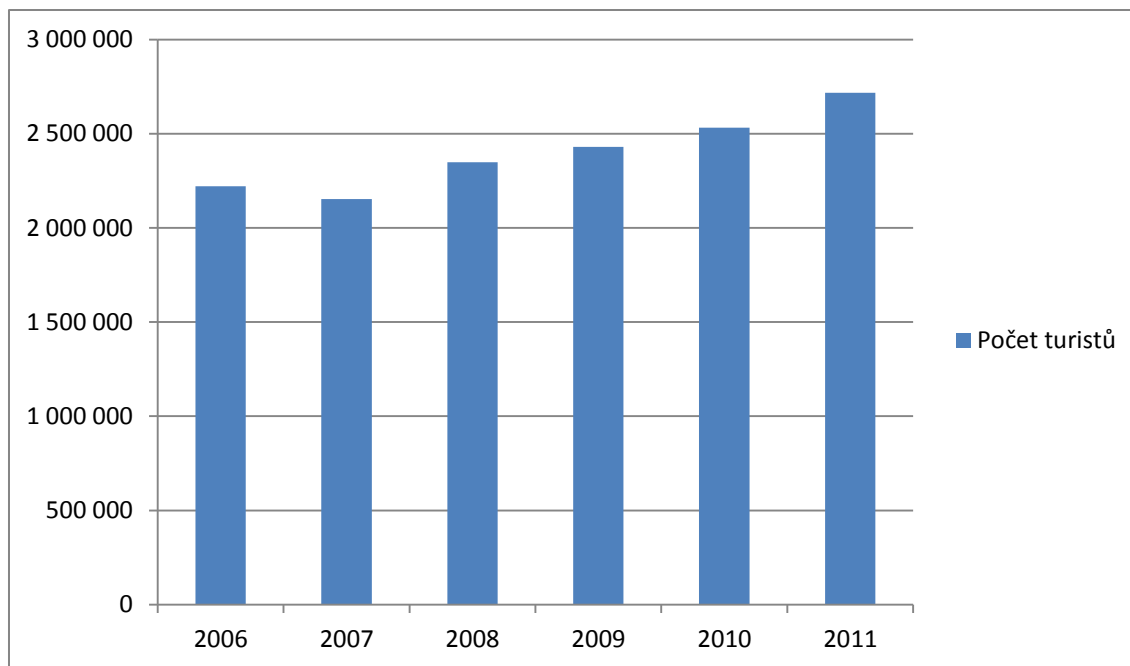
V posledním desetiletí se s Kuby stala vyhledávaná turistická destinace, která právě díky své částečné izolaci od globálních proudů, může nabídnout nejen prosluněné pláže s bílým pískem, unikátní tropickou faunu a flóru, světoznámé doutníky Cohiba či sklenici výtečného kubánského rumu ale také i jedinečnou atmosféru zaslých časů, které jsou jinde již jen součástí učebnic z dějepisu. Kubánská vláda investuje nemalé prostředky do rozvoje turistického ruchu a každoročně přiláká do země tisíce turistů.

Tabulka 1: Počet turistů dle národnostního složení, 2006–2011

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kanada	604 263	660 384	818 246	914 884	945 248	1002 318
Británie	211 075	208 122	193 932	172 318	174 343	175 822
Itálie	144 249	134 289	126 042	118 347	112 298	110 432
Španělsko	185 531	133 149	121 166	129 224	104 948	101 631
Německo	114 292	103 054	100 964	93 437	93 136	95 124
Francie	103 469	92 304	90 731	83 478	80 470	94 370
Rusko	27 861	29 077	40 621	37 391	58 245	78 472
Mexiko	97 984	92 120	84 052	61 487	66 650	76 320
Argentina	30 383	37 922	47 405	48 543	58 612	73 968
USA	36 808	40 521	41 904	52 455	63 046	73 566
Celkem	2 220 567	2 152 221	2 348 340	2 429 809	2 531 745	2 716 317

Zdroj: ONE

⁸⁸ CIA, 2010

Obr. 4: Vývoj počtu turistů, 2006-2011

Zdroj: ONE

Již při bližším pohledu jsou patrné jisté zajímavé skutečnosti⁸⁹, které si žádají detailnějšího vysvětlení. Jako paradox se nám může jevit relativně vysoký počet turistů z USA, kteří dle federálních zákonů z roku 1960 nemají přístup na kubánské území povolen. Ovšem v roce 2011 dochází k částečnému zmírnění federálních zákonů a občané Spojených Států mohou za určitých podmínek⁹⁰ „ostrov Svobody“ navštívit. Z tabulky je ale patrné, že i před rokem 2011 byl počet turistů s americkým pasem relativně vysoký. Jak tedy máme správně pochopit tyto dvě navzájem kolidující skutečnosti? Navíc si musíme uvědomit, že mnoho Američanů cestuje na Kubu nelegálně, i když tím samozřejmě riskují stíhání americkými úřady.

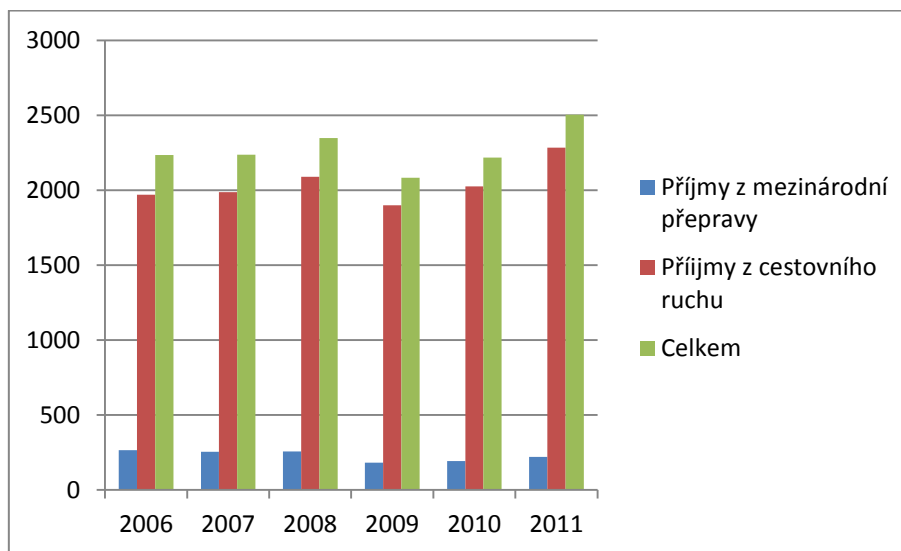
Kubánské celní a imigrační úřady se jsou této skutečnosti vědomy a jejich zaměstnanci nevydávají razítka do amerických pasů. Kubánské úřady tedy pobyt Američanů v zemi nejen tolerují, nýbrž i hojně podporují a ve svých oficiálních statistikách počet amerických turistů uvádějí.

V minulé kapitole jsme se dočetli o ekonomických reformách, které jsou podmíněny aspoň částečnou liberalizací politických poměrů v zemi. Tyto reformy jsou převážně

⁸⁹ Jedná se o skutečnosti, které se vztahují k dopadům amerického embarga na kubánský cestovní ruch.

⁹⁰ Pouze sdružení náboženského, vzdělávacího a kulturního charakteru splňují tyto podmínky.

zaměřené na domácí spotřebu⁹¹, kterou mají pozitivně stimulovat a zajistit tak kubánské ekonomice, postižené hospodářským embargem, nové zdroje příjmu. V této kapitole jsme se zaměřili na oblast cestovního ruchu a jeho specifika dány americkým hospodářským omezením z roku 1962.

Obr. 5: Příjem z turistického ruchu, 2006–2011, mil. CUC

Zdroj: ONE

Tabulka nám ukazuje příjem z turistického ruchu od roku 2006 do roku 2011. Mezi léty 2008 a 2009 je patrný výrazný pokles příjmů cestovního ruchu, nejspíš způsobený finanční globální krizí. Naopak od roku 2009 je trend opačný, příjmy z cestovního ruchu postupně rostou a jejich růst se neustále zrychluje. Čísla pro jednotlivá období jsou uvedena v milionech ve měně konvertibilní peso. Při srovnání celkových státních příjmů a příjmů z cestovního ruchu je patrné, že cestovní ruch tvoří pilíř kubánské ekonomiky a každoročně přivádí do státní poklady miliardy dolarů a také zaměstnává na 300 000 tisíc Kubánců, ať už přímo nebo nepřímo.

V současnosti je na Kubě přes 50 tis. hotelových pokojů, 36 % ubytovací kapacity se nachází na Varaderu, 23 % v Havaně, 10 % v Holguínu. Cestovní ruch je v současnosti nejvíce otevřen přílivu zahraničního kapitálu.⁹²

⁹¹ Domácí trh tvoří přes 11,7 milionů potenciálních spotřebitelů, přičemž ekonomicky aktivních obyvatel je 5,18 mil. Data se vztahují pro rok 2012 a jsou převzata z CIA, 2013.

⁹² ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD HAVANA, 2013

Obr. 6: Turistické regiony Kuby

Zdroj: ONE, 2013

Obr. 4 zachycuje hlavní turistické lokality na Kubě a oblasti s největším potenciálem budoucího rozvoje z hlediska cestovního ruchu.

6.3. Kubánská republika jako globální „strategický“ partner

„Podpora, kterou nám Kuba poskytla v lékařství, je nekonečná a nemůže být měřena cenou barelu ropy.“ Hugo Chávez

Nyní se vraťme k tabulce č. 1, která udává počet turistů a jejich teritoriální strukturu v průběhu pětileté periody. Informace v ní obsažené mohou poskytnout celkovou představu o skladbě současných zahraničních partnerů Kubánské republiky, a to zejména z důvodů devizových příjmů cestovního ruchu. Tyto devizové příjmy jsou použity jako kapitál pro nákup zahraničního zboží. Platí zde jednoduchá rovnice, čím více turistů ze zahraničí, tím více devizových prostředků a lepší obchodní bilance. Tudíž platí, že státy s největším zastoupením turistů na Kubě mají s Kubou vřelé obchodní vztahy. Mezi takové země patří například Kanada nebo z evropských zemí Velká Británie, Španělsko či Itálie. Na tomto modelu lze také vidět nekoherentnost jednotné evropské zahraniční politiky se zahraniční politikou jednotlivých členů EU. Brusel již dlouho kritizuje Havanu za nedostatečné

dodržování lidských práv či pomalému procesu demokratizace, ovšem jak je zřejmé, omezuje se jen na rovinu politickou, nikoliv ekonomickou.

Nejdůležitějším spojencem pro Kubu na evropském kontinentě zůstalo Španělsko. Obě země spolu udržovaly diplomatické styky i v době, kdy ve Španělsku vládl Frankův režim, a po nastolení demokracie kontakty neustaly. Dlouhodobá spolupráce pochopitelně ve 21. století vzrostla a Španělsko se stalo obhájcem Castrova režimu v Evropské unii, a to hlavně proti jeho největšímu kritikovi, kterým je Česká republika.⁹³

Z hlediska mezinárodních ekonomických sdružení byla Kuba zakládajícím členem GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade*, Všeobecná dohoda o clech a obchodu), je členem WTO (*World Trade Organization*, Světová obchodní organizace) a podepsala většinu jejich dohod (GATS – *General Agreement on Trade in Services*, TRIPS – *Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights*). V souvislosti s embargem USA není Kuba členem Mezinárodního měnového fondu ani Světové banky. Kuba není členem kontinentální OAS ani regionálního CARICOM (*Caribbean Community*, Karibské společenství), zasedání CARICOM se však pravidelně účastní jako pozorovatel. Kuba je velkým kritikem a odpůrcem záměru vytvoření Celoamerické zóny volného obchodu (ALCA – *Área de Libre Comercio de las Américas*). Se svým hlavním partnerem Venezuelou založila projekt ALBA (původně *Alternativa Bolivariana para las Américas*, nyní *Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América*). Toto sdružení si klade za cíl být protiváhou ALCA. V roce 2013 předsedá Společenství států Latinské Ameriky a Karibiku (CELAC, *Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños*).⁹⁴

V roce 2000 se Fidelu Castrovi podařilo navázat těsné vztahy s novým venezuelským prezidentem Hugem Chávezem. V říjnu téhož roku, tedy rok po Chávezově zvolení, podepsaly obě země Smlouvu o vzájemné spolupráci (*Acuerdo de Cooperación Integral*), která se zavazovala vytvořit programy spolupráce, které se měly podílet na kooperaci veřejných i státních institucí, univerzit a nevládních organizací. Kuba se tímto programem *de facto* zavázala Venezuele pomáhat poskytováním technologií a lékařské asistence, zatímco Venezuela měla Kubě poskytovat finanční pomoc a hlavně dodávky ropy. Obě země demonstrovaly podpisem této smlouvy nesouhlas s politikou USA v Latinské Americe, která je podle nich založená na neoimperialistické doktríně, podle které jsou země třetího světa

⁹³ RYBÁŘ, 2005

⁹⁴ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD HAVANA, 2013

kontrolovány kapitálem velkých nadnárodních společností. Ideou spolupráce ve smlouvě se stala myšlenka sociální rovnosti a obchodování na základě potřeby.⁹⁵

V ostatních částech světa došlo k významnému posunu v zahraničních vztazích s Ruskou federací, která se začala ekonomicky více angažovat. Jak Raúl Castro, tak i Dimitrij Medveděv prohlásili, že není vyloučeno, že bude znovuobnovena i vojenská spolupráce, pravděpodobně v podobě nové ruské základny na Kubě.⁹⁶ Oboustranně přátelský vztah nejdříve vyústil v otevřenou ekonomickou spolupráci. Rusko se zavázalo poskytovat Kubě hospodářskou pomoc a Kuba za to Rusům umožnila podíl na těžbě ropy.

K utužení vztahů došlo vzájemnými návštěvami Raúla Castra v listopadu 2008 v Rusku a ruského prezidenta Dimitrije Medveděva v lednu 2009 na Kubě. Byla podepsána další desítky dohod, týkající se širokého spektra spolupráce, a oba státníci označili tuto schůzku za „historickou“. Rusko tak znovu obnovilo svůj dřívější vliv z doby Sovětského svazu na Kubě i v celé Latinské Americe, neboť podobná spolupráce byla podepsána i s Venezuelou a Bolívií. Kuba na obnoveném svazku ekonomicky i politicky vydělává, neboť její roční obrát v obchodu s Ruskou federací dosahuje desetinu celkového objemu zahraničního obchodu, tedy přibližně 400 miliónů dolarů.⁹⁷

O nadstandartních vztazích s Ruskou federací také svědčí fakt, že od roku 2013 Moskva částečně Havaně odepíše dluh ve výši 30 miliard USD, který byl ještě pozůstatkem z minulé éry. Dále se také obě strany shodly na nákupu vojenské techniky za zhruba 650 milionů dolarů.⁹⁸

⁹⁵ INFOLATAM, 2009

⁹⁶ BORGES, 2009

⁹⁷ RYBÁŘ, 2005

⁹⁸ ČTK, 2013

7. Závěr

Po vítězné revoluci v roce 1959 nebyla budoucí politická orientace kubánské vlády zcela jednoznačná. Až kroky Eisenhowerovy administrativy, zejména vypovězení smlouvy o dodávkách zemědělských komodit a následné vyhlášení totální hospodářské blokády, vedly k postupnému sblížení se zeměmi RVHP. Hegemon východního bloku, Sovětský svaz, využil této situace k naplnění svých geopolitických cílů rozmístěním jaderných hlavic na kubánském území vzdáleném pouze 150 km od hranic Spojených států. Narušení rovnováhy v tehdejší bipolární světě vedlo k bezprostřední hrozbě nového globálního válečného konfliktu. Po skončení karibské krize však zůstaly vzájemné vztahy na bodu mrazu.

Změny ve světové geopolitické situaci 21. století výrazně ovlivnily názor na padesátileté americké embargo vůči Kubánské republice. V dnešním globalizovaném světě však ekonomický rozměr jednoznačně převažuje nad politickým rozměrem období studené války. Stále více amerických firem a názorových skupin požaduje zmírnění či úplné zrušení tohoto zákona. Nemohou totiž, na rozdíl od společností z ostatních zemí, působit na kubánském trhu, který má v americkém prostředí značný ekonomický potenciál.

Náklady na administraci a obchodní ztráty způsobené platností amerického embargo se neustále zvyšují. Výzkumníci z Univerzity Johnse Hopkinse v Marylandu (USA) spočetli, že do roku 1992 americké firmy přišly o více než 30 miliard USD. Ústav kubánské ekonomiky vyčíslil ekonomické ztráty způsobené zavedením embargo na 28,6 miliard USD.⁹⁹ Po rozpadu SSSR ztratila Kuba svého dlouholetého ekonomického a politického spojence. Přesto se kubánská ekonomika postupně adaptovala na nové globalizované trhy. Ekonomické ztráty pro americké firmy se tím ještě zvětšily.

Kuba v době studené války představovala hrozbu pro Spojené státy kvůli své geografické blízkosti a politické orientaci na SSSR. Americké embargo vůči Kubě bylo silnou zbraní jak dostat kubánský režim „na kolena“. V posledních dvaceti letech však Castro nebyl žádným způsobem schopen ohrozit ekonomicky ani vojensky USA. Kubánský režim již dávno pro USA nepředstavuje žádnou hrozbu a stávající platnost amerického hospodářského embargo ztratilo svůj původní smysl.

V této práci jsme se zabývali srovnáním dopadů již zmiňovaného ekonomického embargo jak na politický a ekonomický vývoj USA, tak na vývoj Kubánské republiky. Tuto

⁹⁹ PEPPER, 2009

problematiku jsme zasadili do širšího historicko-politického kontextu. Dle zjištěných skutečností se lze přiklonit k názoru, že americké hospodářské embargo by mělo být postupně zrušeno.

8. Prameny a literatura

ADAMS, Gordon: Cuba and Africa: The International Politics of the Liberation Struggle: A documentary Essay. Latin American Perspectives, 8, 1981, č. 1.

BETHELL, Leslie. Cuba: a short history. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, 172 s. ISBN 0521436826.

BLASIER, Cole a Carmelo MESA-LAGO. Cuba in the world. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1979, 343 s. ISBN 0822933837.

BORTLOVÁ, Hana. Československo a Kuba v letech 1959-1962. Praha : Univerzita Karlova, 2011. 188 s., [6] l. obr. příl. Scholia. ISBN 9788073083571.

CBS NEWS Cuba.. *POLLING REPORT* [online]. 2009 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.pollingreport.com/cuba.htm>

BORGES, Julio. Feature Articles Archive: Relations between Venezuela and Cuba. PEOPLE IN NEED. *Cubalog.eu* [online]. 2007 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.cubalog.eu/index.php?id=15&article=34>

ČESKÁ TELEVIZE. Svět: Rusko odepíše Kubě část dluhu. ČTK. [online]. 2013 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/216186-rusko-odepise-kube-cast-dluhu/>

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. CIA: The World Factbook. [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cu.html>

ČLOVĚK V TÍSNI. Rozvojovka: Abeceda rozvoje [online]. 2011 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/abeceda-rozvoje/186-remittances-remitance.htm>

CZECH TRADE. Kuba: Zahraničněpolitická orientace. *Businessinfo.cz* [online]. 2013 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/kuba-zahranicne-politicka-orientace-18886.html>

CZECH TRADE. Zahraniční obchod: Kuba: Ekonomická charakteristika země, *Businessinfo.cz*. [online]. 2013 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/kuba-ekonomicka-charakteristika-zeme-18887.html>

DEL AGUILA, Juan M. Cuba: dilemmas of a revolution. 2. vyd. Boulder: Westview Press, 1988, 228 s. ISBN 0813305179.

DEPARTMENT OF STATE. Cuba: Helms-Burton Act.. *POLLING REPORT* [online]. 2000 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.state.gov/www/regions/wha/cuba/helms.html>

GALLIKOVÁ, Radka (dis). Politický vývoj na Kubě a jeho souvislosti [rukopis]. 2012. 45 s. (81 027 znaků). Bakalářská práce -- Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, 2012.

GOTT, Richard. Kuba: Nové dějiny. Brno, BB Art 2005.

INFOLATAM. Internacional. Raúl Castro renueva viejas alianzas en ofensiva diplomática. [online]. 2013 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: http://www.infolatam.com/cuba_raul_castro_renueva_lazos_con_rusia

KOLÁČKOVÁ, Lucie (dis). Právně historické porovnání Batistova a Castrova režimu na Kubě[rukopis]. 2012. Diplomová práce -- Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2012

MEDIN, Tzvi. Cuba: the shaping of revolutionary consciousness. Boulder: Lynne Rienner, 1990, 191 s. ISBN 1555871879.

NELSON, Lowry. Cuba: the measure of a revolution. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1972, 242 s. ISBN 9780816606269.

OFICINA NACIONAL DE ESTADÍSTICAS. [online]. 2013 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.one.cu/>

PAXETY, Juan. Murder in the Florida Straits. *Paxety pages* [online]. 2008 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://paxety.com/2008/02/22/murder-in-the-florida-straits/>

PERÉZ, Louis A. Jr.: Fear and Loathing of Fidel Castro: Sources of US Policy toward Cuba. *Journal of Latin American Studies*, 34, 2002, č.2

PEPPER, Margot. The Costs of the Embargo. *Dollars sense* [online]. 2009 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.dollarsandsense.org/archives/2009/0309pepper.html>

PÉREZ-STABLE, Marifeli. The Cuban revolution. New York: Oxford University Press, 1993, 236 s. ISBN 0195084071.

PLACHÝ, Ondřej (dis). Zahraniční politika kubánského režimu: formování aliancí a dopady ekonomického embarga[rukopis]. 2009. 52. Bakalářská práce -- Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 2009.

QUIRK, Robert E. Fidel Castro. 1. vyd. Jan Hrdina. Ostrava: Oldag, 1999, 977 s. ISBN 8085954605.

RAFFY, Serge. Castro nevěrník. 1. vydání. Praha: Levné knihy, 2008. 531 s. ISBN 8073095068

RYBÁŘ, Jan. Jak se Češi snaží podryvat Castra. *Idnes.cz: Zprávy* [online]. 2005 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/jak-se-cesi-snazi-podryvat-castra-dqa-/zahranicni.aspx?c=A050524_202152_zahranicni_mad

SUDDATH, Claire. A Brief History Of U.S.-Cuba Relations. *Time* [online]. 2009 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,1891359,00.html#ixzz2RCvqKl9q>

TINDALL, George B a David E. SHI. Dějiny Spojených států amerických. 5. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 904 s. ISBN 9788071065883.

TRENTO, Angelo. Castro a Kuba - od revoluce k dnešku. 1. vydání. Praha: Levné knihy KMa, 2006. 123 s. ISBN 8073093456.

WICHŠ, Karel. Český rozhlas: Stanice [online]. 2013 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/cro6/komentare/_zprava/karel-wichs-budoucnost-kuby--1180607.